

Fact Sheet 8

Savant Becerileri

positive
partnerships

Working together to support school-aged
students on the autism spectrum

Özel Yeteneklilik ve Otizm

Dâhice beceriler bilgilendirme belgesi

Dâhice becerileri olan otistik çocuk ve yetişkinler, otizm kapsamında bir bozuklukları (ASD) olan ve bir ya da birkaç alanda şaşılması beceriler gösteren kişilerdir. Dâhice yetenekler ve/veya parçalı beceriler şu beceri alanlarında veya konularda kendini gösterebilir: hiperleksi (okuma, heceleme ve yazmada olağanüstü yetenek); resim; müzik, mekanik veya mekânsal beceriler; takvim hesapları; matematiksel hesaplar; duyuşal duyarlılık; atletik performans; ve bilgisayar yetenekleri. Bu beceriler otizm engelliği ile kayda değer bir zıtlık gösterebilir ya da genel nüfusa oranla olağanüstü bir düzeyde olabilir.

Ancak, otistik dehaların çok kez olağanüstü olan yetenek ve becerileri saplantılı ve tekrarcı davranışlar olarak görülür ve bu becerilerin pek işlevsel bir uygulaması ya da anlamı yokmuş gibi gelir. "Rain Man" filminde Dustin Hoffman'ın canlandırdığı otistik bir deha olan Raymond karakteri şaşılması bir bellek ile takvim ve matematiksel hesap yeteneği gösteren ama verimli ya da bağımsız olarak fonksiyon gösteremeyen bir kişiydi.

Otistik deha terimi Goodman'ın (1972) otizmi olan bir çocuğun zihinsel fonksiyonları ile uyuşmayan çok önemli yetenekler gösterdiğini anlatmasıyla belgelerde ilk kez ortaya çıktı. Bu terim artık kabul edilmeyen 'geri zekâlı deha' teriminin yerini aldı. Daha yakın zamanda 'savant sendromu' (Treffert 1989) terimi zihinsel engeli ve/veya otizmi olan veya olmayan ve zihinsel engeli ve/veya otizmi olan kişilerden beklenenin üzerinde, ya da engeli olmayanlarınkinden üstün yetenekler sergileyen kişiler için kullanılmaya başlandı. Yetenekli Dehalar (Savant I) 'engelliliklerine kesinlikle uymayan ve zıtlık gösteren olağanüstü yetenek veya pırıltı adacıkları sergileyen kişiler', Olağanüstü Dehalar (Savant II) 'normal bir insanda bile görülse müthiş kabul edilecek yetenek veya pırıltı gösteren' kişiler olarak tanımlanmaktadır (Treffert, 1989, p. xv).

Otistik dehalik yeteneklerinin özellikleri

Otistik dehalik kadınlardan çok erkeklerde (6'ya 1 oranında) görülmektedir (Hill 1978). Otistik dehaların şu özellikleri vardır:

- başka her şeyi dışlayarak yalnızca kendi ilgi alanları ve etkinlikleri üzerinde yoğunlaşma
- katı, esneklik göstermeyen ve bağlamla sınırlı olma eğilimi nedeniyle becerilerini yeni koşullara uydurmakta zorlanmaları

Otistik dehalik becerileri çok gelişmiş ezber belleği ve çok iyi organize edilmiş ve yapısal olarak kurallara bağlı bilgileri içerir (Sloboda, Hermelin, and O'Connor, 1986a; Young & Nettlebeck, 1994).

Savant sendromuna ne sebep olur?

Treffert (1989) otistik dehalik becerilerinin doğum öncesi beynin gelişmesi sürecinde alışılmadık sinir yapıları sonucu olabileceğini ileri sürse de, otistik dehalik becerilerinin nedeni kesin olarak bilinmemektedir ve tartışmalıdır. Benzer ilgi alanları, yetenekleri ve becerileri olan aile fertleriyle genetik bir bağlantısı olduğuna ilişkin kanıtlar giderek çoğalmaktadır (Hermelin & O'Connor, 1990b; Young & Nettlebeck, 1995).

Otistik dehalar bu olağanüstü şeyleri nasıl yaparlar?

Bu beceriler çok kez küçük çocukken ve öğretim olmadan gelişir. Bu beceriler şiddetli yoğunlaşma ve tekrarlamayla da gelişiyor olabilir. Pring, Hermelin and Heavey (1995) merkezî yoğunlaşmanın zayıf olmasının ve tekrarlayıcı davranışlara olan eğilimin bu becerilerin gelişmesinde payı olabileceğini ileri sürer.

Otistik Deha ve Parçalı Becerilerin Kullanılması için Eğitim Stratejileri

Savant sendromunun eğitsel yönleri yeterince araştırılmış değildir. Clark, (2001) şu anda çok yetenekli öğrencilerin eğitiminde kullanılan (zenginleştirme, hızlandırma ve rehberlik gibi) stratejileri otizm eğitiminde kullanılan (görsel destek ve toplumsal öyküler) stratejilerle birleştirerek eğitsel güçlülükler dayalı bir izlençe (Savant Becerileri İzlençesi) geliştirmiştir. Bu çalışmanın hedefi işlevsel becerilerin geliştirilmesi idi. Davranış, sosyal beceriler ve akademik alanda kendine güvende ilerlemeler olduğu gözlemlendi. Ayrıca kimi kişilerde iletişim becerilerinin de geliştiği bildirildi.

Eğitim Stratejileri

Çok yetenekli olanlar ile otizm için kullanılan eğitim stratejilerinin birleştirilmesi önerildi. A. Çok Yeteneklilerin Eğitimi - hızlandırma, zenginleştirme, rehberlik:

(i) Hızlandırma

- Hızlandırma bir öğrenciyi kendi yaşı için uygun olan düzeyin üzerinde bir etkinlik düzeyine çıkarmakla olur. Hızlandırma Stratejileri şunları içerebilir:
- Sınıf hızlandırması – öğrenciyi akranlarından daha ileri bir sınıfa ilerletmek
- İçerik hızlandırması - 'Teleskoplama' – izlençedeki içeriği çok daha kısa bir süre içinde hızla öğretme

(ii) Zenginleştirme

- Zenginleştirme genellikle normal izlençeye ek olan ya da onun yerine geçen izlençe deneyimleri anlamına gelir (Massé & Gagné, 1983)

(iii) Rehberlik

- Rehberlikte bire bir bir ilişki vardır; âkil ve deneyimli bir kişi daha genç ve deneyimsiz bir kişiye rehberlik yapar ve bu, iki kişinin de uzun dönem için yaptıkları bir üstlenmedir. Örneğin, otizmi olan ve kayda değer bir akademik ve profesyonel başarı gösteren bir kadın olan Temple Grandin mesleğindeki başarısını yaşamı boyunca kendisine rehberlik yapan birçok kişiye borçlu olduğunu belirtmiştir. (Grandin, 1992 Schopler & Mesibov, 1992, s122'de anlatılır).

B. Otizm Eğitimi – ASD'ye özgü olarak tavsiye edilen stratejiler şunları içerebilir:

- İletişim/davranış için görsel destekler (Hodgdon, 1995)
- Toplumsal Öyküler (Gray & Garand, 1993)
- Bireysel Öğretim Planları (Lansing & Schopler, 1978)
- İşlevsel Programlama (Dunlap, Koegel & Egel, 1979)
- Saplantıların kullanılması (Charlop, Christy & Haymes, 1996)

Yukarıdaki eğitim stratejilerini kullanarak otistik deha becerilerini de içine alan bir Bireysel Öğretim Planı örneği aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Bireysel Eğitim Planı – Otistik Deha Becerileri

Deha beceri ve düzeyleri	Zenginleştirme	Hızlandırma	Rehberlik
Takvim Hesapları (Savant II)	Yazılı Dil Takvim hesaplama becerilerini öğrencinin (tarih gibi) dünya olayları hakkındaki bilgisini genişletmek ve zaman kavramı (geçmiş, şimdi ve gelecek) farkındalığını artırmak için kullanmak. Okul gezilerinin takvimini tutmaktan sorumlu olmak	Araştırma Becerileri Çok ilgi duyulan bilgilere erişim için araştırma becerilerini öğretmek (Zenginleştirmede olduğu gibi)	
Mekanik Mekânsal (Savant II)	Yapım Öğrenciye daha geniş ve daha karmaşık yapım blokları/mühendislik oyunları verilmesi	Bilim KLA Bilim İzlencesinden temel fizik vs. gibi daha üst düzeyde bilim etkinlikleri seçilmesi	Rehber Okuldaki bakım ve tamiratı yapan adam gibi bir rehberin öğrenciyle bire bir çalışarak onun mekanik nesnelerin/gereçlerin kullanımını hakkındaki bilgilerini artırması, örneğin okulun elektrikli gereçlerinin onarımı
Resim/Çizim (Savant II)	Resim Konuları Ödevlerini bitirdikten sonra ya da ders sırasında öğrencinin çeşitli resim/el sanatları konularından istediklerini seçmesi	Resim İzlencesi Önce saplantılı olduğu konularda, giderek saplantılı olmadığı konulara kayarak öğrencinin çizim/resim çalışmalarının kalitesini ve karmaşıklığını artırmak	Rehber Resim İzlencesi temelinde (hızlandırmada olduğu gibi) resim yeteneği olan bir rehberin öğretmesi. Öğrencinin daha çeşitli resim malzemeleri/deneyimleri ile tanıştırılması

Patrick'in öyküsü

Arkadaşları, aile fertleri ve öğretmenlerine “Merhaba!” veya “Nasılsın” demek yerine Patrick o kişinin doğum gününü hatırlar. Ya da onlara telefon numaralarını, adreslerini veya arabalarının plakalarını söylemeyi seçer. Patrick'in sayılara olan tutkusu 2 yaşındayken başlamıştı. Kendisine 1900 ile 2010 yılları arasında hangi tarihin hangi güne denk geldiği sorulduğunda bir iki saniye içinde doğru yanıtı verebilir. Beş, altı haneli sayıların toplamı, çıkartması, çarpması ve bölmesini birkaç saniye içinde, çok kez öğretmenin elektronik hesap makinesiyle yapmasından daha hızlı olarak aklından doğrulukla hesap edebilir. Konuşurken sözcükleri kullanmak yerine bazen sözcükleri harf harf söyler.

Çoğu sözcüğü doğru olarak (yaşının iki yıl ilerisinde) heceleyebilir ve Latince ve İtalyanca birçok sözcüğü heceleyebilir. Patrick bilgisayar çok sever ve hiçbir resmî eğitimi olmadan birçok yazılımı kullanabilir. Yedi yaşındayken kardeşi ailenin bilgisayarında Patrick'in bazı dosyaları silip bazılarını sakladığı görmüştü.

Otistik deha araştırmasında yer aldığı zaman Patrick 14 yaşındaydı. Kendisine dört yaşındayken ciddi otizm ve gelişme gecikmesi tanısı konmuştu. Dört yaşındayken konuşmasının gecikmesi, anormal davranışları, aşırı hareketlilik, kırıp dökme ve dikkatini toplayamama nedenlerinden kendisine ciddi otizm ve gelişim gecikmesi tanısı konmuştu. Başta orta düzey zihinsel engelliliğin üst sınırında işlev gösterdiği değerlendirildi yapılmış idiyse de 1996'da "Stanford-Binet Revision IV" kullanılarak yapılan değerlendirme Patrick'in genel işlev düzeyinin hafif gecikme düzeyinde olduğunu göstermişti. İlk tanı konduğu zaman Patrick'in 'belirli yetenek adacıkları ve öğrenme potansiyeli' gösterdiğinin gözlemlendiğini de belirtmek gerekir. (Canterbury Health Service, 1986).

Patrick çeşitli dâhice yetenekler gösterdiği için ailesi ve öğretmeni tarafından bu araştırmaya yöneltilmişti. Dahice yetenekleri arasında bellek (Savant II), hiperleksi (okuma, heceleme ve yazmada olağanüstü yetenek) (Savant I/S), takvim hesaplama (Savant II), matematik hesaplama (Savant II), bilgisayar kullanma yeteneği dahil, mekanik/mekânsal yetenek (Savant I/S), ve müzik (Savant I/S) vardı. Becerilerinin çoğu 'normal nüfusta ender görülen' beceriler olarak tanımlanmıştı. Ailesi Patrick'in küçük yaşta sayılar ve sözcüklere ilgi gösterdiği ve dört yaşında kendi kendine okuma öğrendiğini bildirmişti. Patrick bu deha gösterdiği alanlarda aşırı saplantılı olup bu etkinlikleri saatlerce yapıyordu. Ailesi hiçbir aile ferdinde dâhice beceriler ya da aşırı yetenekler olmadığını bildirmişse de ağabeyi bilgisayar alanında çok becerili bir yöneticidir.

Patrick'in iletişim ve sosyal becerileri çok geri ve çok düzensizdir. Sosyal becerileri ve davranışları aynı şekilde çok geri ve çok düzensizdir. Patrick'in sosyal ilişkileri kendi 'istedikleri' ve 'gereksindikleri'ne yöneliktir. Deha gösterdiği bir program veya sevdiği bir yiyecek verilmezse, programında ya da çevresinde bir değişiklik olursa öfke krizine girer, kendi kendini ısırır ve kırıp dökmeğe başlar. Normal sosyal ilişki kuramaz, karşısındakiyle olan ilişkide sıra gözetmez ve uygun göz temasında bulunmaz. Saplantıyla ilgilendiği şeyler yaşamı tehdit eden durumlara yol açabilir. Bazen Patrick evden veya okuldan kaçıp okuyacak malzeme bulmak için işlek caddelerde evlere ve dükkânlara koşuşturur. Davranış ve duygusal dengesizlikleri ölçmeye yarayan Davranış Gelişimi Ölçümünü kullanılarak değerlendirildiğinde Patrick'in puanı kendisinin ciddi ölçüde dengesiz olduğunu göstermiştir. Patrick'in Otistik Deha Becerileri Programı

Patrick'in Bireysel Deha Becerilerinin bir örneği 3. Sayfadaki Bireysel Eğitim Planında, takvim hesaplama yeteneğine ilişkin olarak sunulmuştur. Çok yetenekliler için geliştirilmiş olan ve otistik dehası olan her bireyin kendine özgü becerilerinin işlevsel uygulamasını kolaylaştırmak için zenginleştirme, hızlandırma ve rehberlik gibi bir dizi öğretim stratejisi öğretim öncelikleri ve etkinlikleri tasarlanmıştır. Her programda otistik dâhinin ilgi alanları ve becerileri temelinde çeşitli iletişim, sosyal ve davranış öncelikleri de tasarlanıp dâhil edilmiştir.

Programın bitiminde Patrick bellek, hiperleksi (okuma, heceleme ve yazmada olağanüstü yetenek), mekanik veya mekânsal beceriler, müzik, takvim, sayılar ve duysal yetenekler gibi dâhice becerileri göstermeye devam etti. Evde artık bilgisayar alanındaki bu becerilerini uygun biçimde bağımsız olarak kullanıyordu. Zihinsel engelliler için olan özel okulunda takvim, hesaplama ve sayı becerilerini sınıf takvimini tutmakta, sınıfının haftalık alışveriş listesini ve hesaplarını tutmada ve sınıfının günlük yoklamalarının kaydını tutmakta kullanıyordu. Ayrıca okulunun haber bülteninin de yazımını yapmaktadır. Ailesi görünen otistik davranışlarında büyük ölçüde azalma olduğunu bildirdi.

Yukarıda özetlenen farklılaştırılmış izlenim ve stratejiler Powell ve Jordan'ın (1992, s.417) belirttiği ve otizmi olan öğrencilerin eğitimi için gerekli olan alternatif stratejilerin kullanılmasının bir örneğidir.

'Otistik öğrencilerin sıra dışı gereksinimlerinin karşılanması çok kez normal öğretim tekniklerinin dışında stratejiler kullanılması anlamına gelir'

Dr. T. R. CLARK

Müdür, Eğitim ve Araştırma, "Autism Spectrum Australia (Aspect)"

REFERANSLAR

- Charlop-Christy, M.H. & Haymes, L.K. (1996). Using obsessions as reinforcers with and without mild reductive procedures to decrease inappropriate behaviours of children with autism. (Otizmi olan çocukların uygunsuz davranışlarını azaltmak için saplantıları hafifçe azaltıcı işlemlerle birlikte veya onlarsız kullanmak) *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 26(5), 527-546.
- Clark, T.R. (2001). The application of savant and splinter skills in the autistic population through curriculum design: a longitudinal multiple-replication case study. (Dâhice ve parçalı becerilerin otistikler için izlenice tasarımı yoluyla uygulanması: uzun dönem çok-tekrarlı vaka incelemesi) *Basılmamış Doktora tezi*, University of New South Wales, Australia.
- Dunlop, G., Koegel, R.L. & Egel, A.L. (1979). Autistic children in school. *Exceptional Children*, (Okuldaki otistik çocuklar. Olağan dışı çocuklar) 45, 552-558. Goodman, J. (1972).
- A case study of an autistic savant. Mental function in the psychotic child with markedly discrepant abilities. (Bir otistik deha vaka incelemesi. Belirgin farklı yetenekleri olan akıl hastası bir çocuktaki zihinsel işlevler) *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 13, 267-278.
- Gray, C. & Garand, J. (1993). Social stories: Improving responses of students with autism with accurate social information. (Toplumsal öyküler: otizmi olan çocukların tepkilerini doğru toplumsal bilgiler kullanarak geliştirmek) *Focus On Autistic Behaviour*, 8, 1-10.
- Grandin, T. (1992). An inside view of autism. (Otizme içerden bir bakış) E. Schopler ve G. Mesibov'un (Eds.) *High functioning individuals with autism (Otizmi olup ta yüksek performans gösteren bireyler) içinde* (s. 105-126). New York: Plenum Press.
- Hermelin, B. O'Connor, N., & Lee, S. (1987). Musical inventiveness of five idiot-savants. (Beş geri zekâlı dehada müzik yaratıcılığı) *Psychological Medicine*, 17, 79-90.
- Hermelin, B. & O'Connor, N. (1990b). Factors and primes: A specific numerical ability (Faktörler ve asal sayılar: Belirgin bir sayısal yetenek). *Psychological Medicine*, 20, 163-169.
- Hill, A.L. (1978). Savants: mentally retarded individuals with special skills. ('Savant'lar: özel becerileri olan geri zekâlı bireyler) N.Ellis'in (Ed.), *International review of Research in Mental Retardation*, 9 içinde, (s. 277-298). New York: Academic Press.
- Hodgdon, L.A. (1995). *Visual Strategies for improving communication. (İletişimi geliştirmek için Görsel Stratejiler) Vol. 1: Practical supports for home and school.* Michigan: Quirk Roberts.
- Lansing, M.D. & Schopler, E. (1978). Individualized education: A public school model. (Bireyselleştirilmiş eğitim: Bir devlet okulu modeli) M. Rutter ve E. Schopler'in (Eds.). *Autism: A reappraisal of concepts and treatment içinde* (pp.439-453). New York: Plenum Press.
- Massé, P. & Gagné, F. (1983). Observations on enrichment and acceleration. (Zenginleştirme ve hızlandırma) B.M. Shore, F. Gagné, S. Larivee, R.H. Tali ve R.E. Trembley'in (Eds.). *Face to face with giftedness içinde* (s. 395-413). New York: Trillium Press.
- Powell, S.D. & Jordan, R.R. (1992). Remediating the thinking of pupils with autism: Principles into practice. (Otizmi olan öğrencilerin düşünce biçimlerinin düzeltilmesi: İlkelerden uygulamaya) *Journal of Developmental Disorders*, 22(3), 417-453.

Pring, L., Hermelin, B. & Heavey, L. (1995). Savants, segments, art and autism. ('Savant'lar, kesimler, sanat ve otizm) Journal of Child Psychology and Psychiatry, 36, 1065-1076.

Treffert, D. (1989). Extraordinary People. (Olağanüstü İnsanlar) London: Bantam Press.

Young, R.L. & Nettlebeck, T. (1994). The "intelligence" of calendrical calculators. (Takvim hesaplayıcılarının "zekâsı") American Journal of Mental Retardation, 99, 186-200.

Young, R.L. & Nettlebeck, T. (1995). The abilities of a musical savant and his family. (Bir müzik dehası 'savant'ın yetenekleri ve ailesi) Journal of Autism and Developmental Disorders, 25, 231-248.